

ЗМЕСТ

ТУТЭЙШЫЯ

Трагічна-смяшлівыя сцэны ў 4-х дзеях..... 3

КУРГАН

Паэма-балада 113

ЯНА І Я

Фальклорна-рамантычная паэма..... 123

СОН НА КУРГАНЕ

Драматычная паэма ў чатырох абразях 145

НА КУЦЦЮ

Паэма 249

НА ДЗЯДЫ

Паэма 259

ТУТЭЙШЫЯ

*Трагічна-смяшлівыя сцэны
ў 4-х дзеях*

АСОБЫ:

Мікіта Зносак (Нікіцій Зносілов) — калежскі рэгістратар, 25—28 г., у першых трох дзеях барада выгалена, у 4-й крыху барадаты.

Гануля Зношчыха — яго маці, у вольны час робіць панчоху.

Янка Здольнік — настаўнік, 25—28 г.

Лявон Гарошка — паважаны селянін, заўсёды з люлькай, агонь да яе крэсіць крэсівам.

Аленка — яго дачка, 17—19 г., крыху жвавая і вясёлая дзяўчына, адзяецца чысценька і скромна.

Наста Пабягунская — дзяўчына няведаных заняткаў, 23—25 г.; стараецца адзявацца з шыкам, але без густу.

Гэнрых Мотавіч Спічыні — Мікітавы настаўнік, сярэдняга веку, бараду і вусы голіць.

Усходні вучоны — носіць велікарускую вопратку — «падзёўку», «касаваротку» і доўгія боты, барада калматая.

Заходні вучоны — носіць польскі строй — кунтуш і «конфэдэратку», барада голеная, вусы завесістыя.

Дама

Поп

Спраўнік

Пан

Немец

Чырвонаармеец

Начальнік патруля

Абарванец

} у адной асобе

Немец, двух патрульных, грамадзяне, грамадзянкі і інш.

Усё дзеецца ў Менску. 1-я дзея адбываецца ў лютым 1918 г., 2-я — у снежні 1918 г., 3-я — у ліпені 1919 г., 4-я — у чэрвені 1920 г.

1, 3 і 4-я дзеі адбываюцца ў Мікітавай хаце, 2-я дзея — на Катэдральным пляцы, называным мянчанамі «Брахалка».

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Час вячэрні. Даволі абшырны пакой, беднаваты, па-дробнамяшчанску абстаўлены. З правага боку — бліжэй да рампы — адны дзверы, з левага — двое. Напроць два вакны на вуліцу. Справа ў належным месцы стол, у іншых мясцох — пара малых столікаў, на адным з іх грамафон, крэслы венскія і мяккія плюшавыя. У кутку злева вялікае люстра (трумо). На сценах у рамах колькі тандэтных абразоў — партрэтаў высокапастаўленых асоб, балалайка, па-жарніцкая куртка і каска.

З'ЯВА I

Гануля, Янка.

Гануля (*сядзіць і робіць панчоху; чуваць стук у дзверы з левага боку, што далей ад рампы*). Калі ласка! Заходзьце!

Янка (*уваходзіць*). Выбачайце, цётка, што так часта назалюся вам, але, бачыце, неяк моташна зрабілася аднаму сядзець, дык вось і прыйшоў да вас у госці.

Гануля. Ды што за цэрамоніі! Можаце гасціць у мяне хоць кожны дзень ад рання да вечара — мне самой весялей, бо хоць вы ў нас нядаўна закватаравалі, а ўжо лічу вас як свайго чалавека. Толькі не стукайце там па-панску ў дзверы, а проста ўваходзьце, і ўсё тут.

Янка. Дзякую вам за шчырасць і ласку, хоць і сам не ведаю, чым я на ўсё гэта заслу-жыў. (*Паўза.*) Дзе ж гэта гаспадар ваш малады?

Гануля. Паляцеў у горад таго-сяго купіць. Сягоння імяніны яго, дык мо той ці сёй зда-рыцца ў хату.

Янка. Шкада, што я раней аб гэтым не ведаў. То ж належала і аб падарунку якім падумаць.

Гануля. Э, мой сыноч! Не тыя цяпер часы на падарункі. Гэтая вайна ды бязладдзе, ці, як там кажуць, рэвалюцыя, пахавалі тыя хвіліны, калі людзі маглі думаць і аб падарунках.

Янка. А во, сын ваш не забыўся, аднак, аб імянінах?

Гануля. Не забыўся, бо малады яшчэ і ў галаве пуста. Падумайце, скасавалі чыноўніцтва, застаўся без службы, і хоць бы што, ні на грош таей сталасці. Адно маракуе ўсё аб тым, як гэта ізноў вернуцца нейкія там яго рангі і клясы і ўсялякае дабро само пасыпецца з неба.

Янка. А што ж ён, па-вашаму, павінен рабіць у гэтае чыноўніцкае безрабоцце?

Гануля. Што? Хоць бы ўзяў, як іншыя, ды падвучыўся боты шыць або хоць лагаць. Ну лагаў бы, і капейка жывая была б у хаце, а так... *(Махнула рукамі.)*

Янка. Трудна такому далікатнаму панічу за гэтакую чорную работу ўзяцца.

Гануля. Які там ён далікатны! Я сама з ягоным бацькам — людзі вясковыя. Мой нябожчык гаспадар жыў пры бацькох на маленькім надзеле. Адзін яшчэ сяк-так мясціўся ў сям'і, а як жаніўся, дык і не хапіла абаім месца. Тады мы ўзялі і пайшлі сюды ў Менск шукаць службы. Спачатку было вельмі цяжка, а пасля нічога сабе. Я мыла людзям бялізну, а ён прыстроіўся ў акружным судзе: быў там пры

вешалках і кур'ерам. А вядома, у судзе: народу ўсялякага прыходзіць шмат, ды пакуль там хто дойдзе да вышэйшага начальства, пачынаць мусіў спярша ад ніжэйшага. Гэткім ладам не дастачы вялікай не цярпелі ды нават хлопца свайго праз усялякія там навукі да чыноўніцтва давялі. Пасля мой памёр, вечны яму пакой, а я засталася адна са сваім Мікіткам. Так што, як бачыце, ніякай далікатнасці нямашака.

Янка. А я спачатку меркаваў іначай. Бо дзе ж там! Ён гэтак заўсёды хоча сябе паказаць, як бы сам губарнатар.

Гануля. Гэта, мабыць, ён наглядзеўся, бо службы ў губарнатарскай канцэлярыі за нейкага там рэгістратара.

Янка. Ах, вось яно што! Але гэта не бяда. Калі ён выйшаў родам з сялян, то ніякай працы не павінен чурацца, асабліва павінна яго пацягнуць туды, адкуль прыйшоў, — на вёску, дзе столькі поля някратанага ляжыць. І мне здаецца, што яго туды пацягне.

Гануля. Не цягне яго і туды, мой сакол, ой, не цягне! Стары згарусціў быў лішнюю сотню, маніўся кусочак зямлі з хатай купіць, але не ўспеў. А яму, свайму Мікітку, што я наталкавалася, каб з'ісціў бацькаву думку, — не паслухаў. Цяпер ні зямелькі з хатай, ні грошай... А мне ўжо старасць на носе. Як падумаю, што бяда зноў прыцісне, што зноў прыйдзеца людзям бялізну мыць, дык аж рукі вянуць ад нейкага жалю горкага.

Янка. Э, цётка! Не так ужо дрэнна, як вам здаецца. Устаткуецца ваш Мікітка з часам

і пайдзе па розум да галавы. А цяпер ён жа яшчэ малады ў вас.

Гануля. Ды, разумеецца, малады, яшчэ зусім малады! Яно ж і наракаць на яго роднай маці гэтак не выпадае, але падчас, як прыйдзе нешта нейкае, дык і гаворыш, і гаворыш; спачатку палягчэе на сэрцы, а пасля і шкадуеш. Ён жа маё родненькае дзіцё, ды адзін, як той васілёк у жыце.

Янка (*набок*). О, гэтакіх адных у нас многа, толькі ж яны не васількі, а праклятае зелле на нашай беднай зямлі! (*Ходзіць па пакоі.*)

З'ЯВА II

Гануля, Янка, Мікіта.

Мікіта (*уваходзіць з пакупкамі*). О, меджду протчым, і профэсар у нас! Здрасціце!

Янка. Майму кватэрнаму гаспадару нізка кланяюся! Апрача гэтага пазвольце, пане рэгістратар, павіншаваць вас з імянінамі! Жычу вам надзець шліфы калежскага асэсара.

Мікіта. Дзякую, меджду протчым, дзякую! Шчыра мяне цешыць, што вы аб гэтым не забыліся. Жадаю, каб і праз год мы ў гэтай кватэры віншаваліся.

Янка. Аб гэтым трудна загадзя варажыць, бо я ўскорасці зусім выязджаю з Менску на вёску.

Гануля. Як жа гэта, пане настаўнік? Мы ўжо да вас так прывыклі, што мне здавалася, ніколі не разлучымся.

Янка. Там, на вёсцы, я патрэбней, чымся тут, а да таго — не люблю я гораду: вельмі ўжо ў ім цяжкае паветра.

Мікіта (*да Ганулі*). Меджду протчым, мамаша, прышыкуйце закуску, бо незадоўга і госці збяруцца. (*Стаўляе набок пляшку.*)

Янка. Эгэ! І пляшку бачу. А кажуць, што няможна дастаць.

Мікіта. Усё можна, толькі асцярожна.

Гануля збірае пакупкі.

Вось тут селядцы, во цыбуля да іх, а вот сала, а тут... меджду протчым — кілечкі... пальцы госцікі абліжуць.

Гануля з пакупкамі выходзіць.

З'ЯВА ІІІ

Янка, Мікіта.

Янка. Гучны, як уважаю, баль у вас будзе.

Мікіта. О, так! У нашым чыноўніцкім становішчы іначай няможна. Як чуць што зблышыў, дык і пачнуцца ўсялякія суды ды перасуды: адзін будзе казаць, што па службе атрымаў паніжэнне, другі — што ў карты прагуляўся, а трэці — што скнэра, а гэта — найгорш, і так пайшла пісаць губэрня — не адцярэбішся. Становішча, меджду протчым, пане мой, абавязвае.

Янка. А вы плюнулі б на тое, хто што кажа, ды жылі сваім адумам. Прытым якое тут чорта чыноўніцкае становішча, калі яно ўжо не

стаіць, а ляжыць, ды як яшчэ ляжыць — як трухлявая калода!

Мікіта. Меджду протчым, гэта яно ляжыць так сабе — да часу, а потым зварухнецца і падымецца.

Янка. Чакай, бабка, Пятра!.. Пакуль ваша гэта становішча ўстане, то вас саміх чэрві пато-чаць. Ды скажэце, калі ласка, каму і нашто па-трэбна гэта ваша з мёртвых паўстанне? Ды каму, якую тут карысць вы прыносілі, як яшчэ стаялі?

Мікіта. Мы цвёрда стаялі на варце святога расійскага самаўладства і баранілі тутэйшую рускую народнасць ад «інародчаскага засілля». Во яно што, меджду протчым!

Янка. Няма чаго казаць — баранілі! У лап-ці абувалі, з торбамі пушчалі ды ў сібірскія катаргі вывозілі. Гэта называецца — баранілі!

Мікіта. А што вы, наваспечаныя рэспублі-канцы, хэ-хэ-хэ! беларусы ці як там... што вы маніцеся бараніць, бо дагэтуль, меджду прот-чым, вы яшчэ нічога не ўбаранілі!

Янка. Мы баронім саміх сябе ад вашай навалы.

Мікіта. А, меджду протчым, нічога не вы-ходзіць: вашы сходкі ці там з'езды раскідаюцца, а саміх на казённы хлеб садзяць. Хэ-хэ-хэ! раскідаюць — во, і ўсё тут.

Янка. Але, раскідаюць, але! Толькі ж думак нашых і сам люцыпар не раскідае — бо мы служым вялікай ідэі вызвалення.

Мікіта. Усё гэта глупства. Меджду протчым, ідэя — вельмі скупая пані: ні шэлега сваім слу-

гам не плаціць — хоча, каб на яе ўсе дарма працавалі. А ў мяне, хэ-хэ-хэ! пане профэсар, душа рэальная: хто мне лепей плаціць, таму і служу і кіхаць хачу на ўсякія ідэі. Мая лінія жыцця вельмі простая.

Янка. Памыляецеся, пане рэгістратар. Ваша лінія не простая — а крывабокая, — цямняцкая ваша лінія і ўжо вядзе вас туды, адкуль не вярочаюцца.

Мікіта (*стукаючы кулаком па стале*). Меджду протчым... меджду протчым... вы мяне абражаеце. Я не цямняк, пане... пане дырэктар беларускай басоты.

Янка. Выбачайце, я крыху пагарачыўся. (*Выходзіць у свой пакой.*)

З'ЯВА ІV

Мікіта, Гануля.

Гануля (*увайшоўшы пры апошніх словах Мікітавых*). Ты ізноў з ім павадзіўся?

Мікіта. Меджду протчым, я з ім не вадзіўся, а толькі аб палітыцы паспрачаўся.

Гануля (*накрывае стол*). Гэтымі сваімі спрэчкамі людзям толькі кроў псуеш.

Мікіта. Псуюць і яны мне. Не магу ж я, меджду протчым, мамаша, набраць у губу вады і маўчаць, калі ён бэсціць мае жыццёвыя погляды. Меджду протчым, абавязак мой — паказаць гэтым новым завадзілам іхняе належнае месца. Хай знаюць, што і мы тое-сёе ў палітыцы кемім. Апрача таго, здаецца, што ад нашага